

felvonul a család teljes tablója a félálomban lévő Andris szeme előtt (a borítón lévő fényképmontázs alighanem ennek a jelenetnek az illusztrációja), a szövegben nem eldönthető, hogy a gyerek idézi fel a megígért felejtés előtt utoljára traumatikus emlékeit vagy a felnőtt az immár megszerzett és szétszerelt, majd újra összerakott emlékeket. A nagymamát kellett volna elsősorban elfelejtenie Andrisnak, ő azonban azzal, hogy felcserélhetővé tette a történeteket, azzal, hogy megszüntette kizárólagosságukat, lehetőséget teremtett arra, hogy mindegyik történetet megőrizze, az egymással kibékíthetetleneket is. Azért emlékezett, hogy felejtse, és azért felejtett, hogy emlékezni tudjon. Erre a hűségére vonatkozik a „holtomiglant” idéző, immár önként tett fogadalom, mely nem a jövőre, hanem a múltra (voltomig) irányul. A záró tagmondatokban (az egész tabló ugyanis egyetlen hosszú mondat) már egyértelműen felnőttperspektívájúvá válik az elbeszélés: „*már messzi járnak, ...egyre kisebbek, de azért mind itt vannak a leeresztett szemhéjam alatt, és azt hiszem, itt is maradnak, voltomiglan*”. (152.)

Ha igaz Schiller hipotézise az esztétikai nevelés lehetőségéről és Ricoeuré arról, hogy egy népet is el lehet küldeni pszichoanalízisre, akkor mindenkinek ajánlom ezt a legjobb lapjain megrendítően szép könyvet.

Vári György

DÖMDÖDÖM, AKAROM MONDANI: TRAPITI

Darvasi László: *Trapiti, avagy a nagy tökfőzelékháború*
Magvető, 2002. 306 oldal, 1990 Ft

„Nem lehet egy mesébe csak úgy berontani,
hogy kérem, itt vagyok, és helló.”

A magyar gyermekirodalom hű olvasói és avatott szakemberei több mint egy évtizede várnak egy olyan meseregényre, amelynek írója a műfaj legjobb hagyományait követve éppúgy figyelemre méltó tisztelettel és szeretettel fordul választott tárgya, a mesék felé, mint a gye-

rekek és a mesét szerető felnőttek felé. Azaz egyiküket sem becsüli le: a mesét nem tartja ostoba csacskaságnak, amelyben bármi és bár-hogy megtörténhet, a gyereket nem tekinti hülyének, akit mese címszó alatt bármivel meg lehet etetni, s a felnőttel sem kacsint össze cin-kosan, hogy na ugye, milyen könnyű ez. Nem ironikusan, hanem a nagy várakozásba kissé belefáradva mondom: tulajdonképpen jó évtizedet tudhat maga mögött a kortárs magyar gyermekirodalom: Lázár Ervin, Csukás István, Janikovszky Éva, Szabó Magda és Békés Pál méltán klasszikussá emelkedett *meseregényei* után két újabb remekmű is született ebben az időszakban. Szijj Ferenc SZUROMBEREK KIRÁLYFI című regénye 2001-ben, Darvasi László: TRAPITI, AVAGY A NAGY TÖKFŐZELÉKHÁBORÚ című műve pedig egy évvel később, 2002-ben jelent meg.

Vajon mi kell ahhoz, hogy egy kortárs író meseírásra adja a fejét? Noha a meseírás sine qua nonjai közé nem feltétlenül sorolandó egy gyerek léte, írói vallomásokból, ajánlásokból és a meseszövegekben felbukkanó utalásokból tudhatjuk, hogy a legnagyobb inspirációt attól a gyerek(é)től kaphatja az író, aki egyszer csak nem elégszik meg a népmesék „boldogan éltek, míg meg nem haltak” világszemléletével, és valami „más mesét” kér magának. Vagy éppen a gyerek félrecsúszott mondatai, zseniális szóalkotásai és kiapadhatatlan fantáziájának termékei készítetik arra az író, hogy mesét kerakítsen a szinte készen kapott anyagból. Szijj és Darvasi gyermekei most értek abba a korba (és milyen jó, hogy végre odaértek!), amikor egy magára valamit adó apa a saját (írói) tapasztalatai alapján lát neki a mesélésnek.

A két új meseregény sok tekintetben különbözik a gyermekirodalom eddigi irányaitól, miközben erősen kapcsolódik is hozzájuk. A legszembeütőbb különbség a klasszikus értelemben vett hősök és ellenfelek, valamint a nagy célok és nagy tettek hiánya, amely abból a bizonytalanságból, elbizonytalanodásból fakad, amely lépten-nyomon elfogja a hősöket, ha tenniük kellene valamit. Ez az elbizonytalanodás még erősebben érvényesül abban az esetben, ha a hősnek egy népmeséből ismert séma szerint kellene cselekednie, például hármat kellene kívánnia, szolgálatba kéne állnia vagy varázsszökkel megfelelően bánnia, elrabolt leányt kiszabadítania, Nagymamát bekebeleznie. A fel nem ismert, rosszul értelme-

zett vagy tudatosan megtagadott helyzetből kerekedhet fergeteges helyzetkomikum (TRAPITI), de a cselekvésképtelenség tragikussá is színezheti a mese eredendő optimizmusát (SZUROMBEREK KIRÁLYFI). Szijj Ferenc abszurdba hajló meseregényéből például az derül ki, hogy a XXI. század mesehőseinek sem eligazodni, sem boldogulni nem olyan egyszerű abban a világban, amelyben élnek, holott néhány évtizeddel korábban teremtett mesekollégáiknak ez még könnyen ment. De már mesehősnek lenni sem kitüntetett létállapot többé, tulajdonképpen bárki azzá avanszálhat. Szijj hősei között van paradicsomkaró, árva paradicsom, kertkapu, káposztaházaspár, futórózsza, három nőnemű uborka, valamint kopasz nyakú tyúk. Ezek a hősök abban különböznek sikeresnek mondható elődeiktől, hogy mindig rossz helyen vannak, majdnem mindig rosszszor szólalnak meg, és inkább hátráltatják, mintsem segítik a főhőst, Szuromberek királyfit, aki szintén nem a tökéletes hős mintaképe immár. De még így is képes a maga módján, csöndesen, bizonytalankodva, olykor a különleges tudakoztatni és végigvezetni a művillámokkal, műmennydörgéssel, műesővel tarkított viszontagságok sorozatán, hogy végül megmentse Szizromka Mária királykisasszonyt a nem annyira gonosz, mint inkább diktatori ambíciókkal terhelt lidérckirály és a mókusfarkas mocskos kezétől és visszaszerezze tőlük a békadínó elloptott koronáját.

Darvasi meseregényében kétségkívül sokkal több a derű, noha az ő meséjében sem önbizalomtól és győzelemre termettségtől duzzadó hősök járnak-kelnek, de a vidámságra nemcsak ebből következően nincs okuk. Egy részük nem más, mint lélekvesztett, elvarázsolt mesehős, aki nem emlékszik semmire, legfőképpen arra, hogy ki is ő valójában, és miért került bele a történetbe. De nemcsak önmagukat nem tudják énként értelmezni, hanem egymást is nehezen ismerik fel. Bánatos Olivér például egy reggel jóleső szuszogást hall maga mellett az ágyban, s amikor kinyitja szemét, egy borzas kis manót lát maga mellett. Megdörzsöli a szemét, és azt mondja: „*Nahát, ez biztosan egy Trapiti!*” Ám megjéjdvén saját föl ismerésétől, rögtön hozzát teszi: „*De hiszen fogalmam sincsen, mi az, hogy Trapiti!*”

És így vannak ezzel a többiek is: az igazi Tra-

piti fölbukkanásáig Kavicsvár minden lakójának mást jelent ez a bizonyos trapiti szó. Van, aki a színes kacsatollal díszített kalapját, más a kislánykori szoknyácskáját érti rajta vagy egy bonyolult matematikai képletet. A trapiti pontos jelentése csak akkor válik nyilvánvalóvá, amikor Bánatos Olivér házában megjelenik a fent említett vörös és borzas hajú, szeplős kisfiú, félregombolt ingben, foltos nadrágban, és azt állítja magáról, hogy tud trapitizni. A trapitizésnél pedig – derül ki a regényből – nincs a világon fontosabb. Trapitizni az én olvasatomban annyit jelent, mint észrevenni, vigasztalni, segítséget kérni, életet menteni, bajból kikászálódni és – főképpen! – szabadnak lenni. Ha úgy adódik, a trapitizés nem más, mint csákóhajtogatás, csipcsipcsókázás vagy szerelmi vallomás. A meseregény legszebb mondata is a trapitizés szerelmi jelentésével kapcsolatos. Amikor Trapiti észreveszi Bánatos Olivér Virág Violának küldött szerelmes pillantását, így kiált föl: „*Látom, trapitizik a szíved, Olivér.*” Ebben a kontextusban idéződik meg Lázár Ervin leghíresebb szava, a dömdödöm, s nem nehéz észrevenni, hogy a Négy-szögletű Kerek Erdő lakóinak értékrendje is Kavicsvár lakóiban él tovább. Dömdödöm, akiről mindenki tudja, hogy csak annyit tud mondani, dömdödöm, remekül elboldogult abban a világban, ahol a szeretet, a szolidaritás és az egymásra figyelés volt a legfontosabb érték és az összetartó erő. És Trapitinek sincs oka az aggodalomra, őt is befogadja az a világ, amely ezekre az értékekre építi a maga világát. A dömdödöm és a trapiti jelentése egy harmadik mesehőst, A KIS HERCEG rókáját is eszünkbe juttathatja: annak, aki a szívével lát (a szívvel trapitizik vagy dömdödömözik), nem okoz gondot a láthatatlan világból kiemelni azt, ami abban lényeges.

Darvasi László regényében minden megvan, ami egy jó meséhez kell: jó mesei helyszínek, lelassultságukban is érdekes szereplők, meglepetésekkel teli mesei fordulatok és néhány csoda. A mese a Kavicsváron őrzött bizurr-mizurr krónikák alapján rekonstruált bizurr-mizurr nép történelmével kezdődik. Persze a bizurr-mizurrok szomszédságában élt mindenféle más nép is: kalaposok, lyukas zoknisok, síró-rívók, verekedősök, horkolók, finnyáskodók, lopósok, örökké civakodók, de a bizurr-mizurrok azért kapnak az író részéről

megkülönböztetett figyelmet, mert valami titok lappang a történetükben. Darvasi született mesemondó: ha nem írná, hanem mondaná a történetet, talán még lélegzetet sem venne, miközben föltárja egy mesebeli nép mesebeli múltját a pusztán egy napig uralkodott Kétszázötvenharmadik Nagyságos Emiltől kezdve Első Legfontosabb Pityukán mint forradalmi királyon át az utolsó előtti királyig, Harmadik Alfréd Bökkelőiig, aki egyszer csak se szó, se beszéd eltűnt az esőben. A meseregény egyik rejtélye épp az, hogy hová tűnt és hol lehet Harmadik Alfréd Bökkelői király. A TRAPITI egyik mozgatórugója tehát a megoldatlan rejtélyek megfejtése: nyomozás eltűnt, valamint előkerült, de nem azonosított (identitás nélküli) meshősök után. Szíjj és Darvasi meseregénye nem tartozik a könnyű olvasmányok közé, mindkét könyv komoly szellemi erőfeszítést kíván a gyerek- s olykor még a felnőttolvasótól is. A SZUROMBEREK KIRÁLYFI-ban nehézséget okoz a mesei és a valóságos elemek nem mindig szerencsés keveredése, a tettek helyetti mellébeszélés, a hosszú kör- vagy a többszörösen alárendelt mondatok, a TRAPITI-ben pedig a szálak összekuszálódása, a bonyolult cselekményszövés nehezíti a történet menetének összekapcsolását.

Darvasi regényének másik mozgatórugója az ellenség készülődése Kavicsvár leigázására. Merthogy egy harmóniára épülő élettér még a mesében is szemet szúr valakinek, itt nevezetesen az ellenséges Főfőváros Főfőtanácsosának, aki lehetne akár az egyetlen népmesei hagyományokkal rendelkező gonosz meshős is, ha világuralmi törekvései nem volnának erősebbek gonoszágánál. Ő nemcsak a világ leghatalmasabb, legokosabb, legszebb és legerősebb ura akar lenni, hanem a „*legnagyobb kavaró*” is. Pedig tulajdonképpen nem más, mint egy szerencsétlen, szájalomra méltó figura, aki meghasonlott önmagával, és a jobbik énjét egy tükörbe zárta, hogy csak akkor nézzen farkaszemet vele, ha éppen úgy tartja kedve. Céljai eléréséhez azonban neki is varázseszközre van szüksége: a Szent Varázs Fakanál egyetlen kavarintással a mindent felejtésbe küldi a nemkívánatos szereplőket, akik öntudatlan bolyongásra és feltétlen engedelmisségre kárhoztatnak ezáltal a Nagyon Szigorúan Őrzött Területen.

A könyv szétdarabolt cselekményszálakból

álló szerkezete abból a szempontból is érdekes, hogy bár a hősök tisztában vannak a rejtélyek kibogozásának szükségességével és a leigázó háború veszélyével, látszólag mégsem tesznek semmit, pontosabban minden lényeges tettük a háttérben történik csupán. „*Nem történt semmi különös, hullt egy kis hó, és kellemes hideg volt. Senki sem került bajba, senkit sem ért szerencsétlenség. S hogy miért meséltük el ezt a napot? Hát azért, mert az ilyen napok vannak többen.*” (221.) „*Telt-múlt az idő, kitavasodott. Még mindig nem történt semmi.*” (246.) Epizódokat olvashatunk Kavicsvár mindennapjairól, ahol minden lelassul (ez volna talán a népmesei késléltetés Darvasi-féle formája?), tulajdonképpen meseszempontból kissé unalmassá is válik: a szerelmesek nem vallanak egymásnak szerelmet, Picike Ferike fölmászik a legmagasabb fára, és nem hajlandó lejönni onnan, Babéros Néró verseket ír, és elismerésre szomjaz, Holle mama szőnyegét ráz (no de nem akármilyet, beszélőt!) és tökfőzeléket főz (no de nem akármilyet, Nemzetközi Tökfőzelék Bizottság-díjasat!), a város tisztaságáért felelős Pepe testvérek összevesznek, lezajlik a Nagy Sálkereső Ünnep, melynek keretében Kavicsvár lakói sálal ajándékoznak egymásnak, ezt követi a Titkos Vágyak Ünnepe és a Nagy Hangosbemondó Ünnep. Kavicsvár lakói úgy élnek, mintha semmi sem veszélyeztetné életüket, szabadságukat, miközben Főfőváros alkalmazottai már ott vannak mindenütt, és mindent megszámolnak, rendszereznek, iktatnak, és egyre nyíltabban avatkoznak bele a városka életébe. A főfővárosiak úgy lepik el Kavicsvárat, mint Michael Ende szürke urai teszik a MOMO című meseregényben.

De mielőtt végleg elmerülnénk a kavicsvári életképekben, hirtelen történik valami, ami nemcsak megszakítja, hanem fel is gyorsítja a cselekmény menetét. Egy klasszikus népmesehős fellázad, és nem hajlandó többé a tőle elvárt sztereotip szerepnek megfelelni. Darvasi meseregényének csúcspontja s megkockáztatom: az egész magyar gyermekirodalom egyik kiemelkedő teljesítménye A NAGYMAMÁT NEM ESZI MEG A FARKAS! ÉS PIROSKÁT SE! című fejezet, amelyben a lelkileg összetört farkas bevallja, hogy utálja mindkét befalendő nőszemély ízét, és nem akarja őket többé magába tömködni. (Piroska és a farkas meseje itthon és külföldön egyaránt egyike a leghálásabb té-

máknak mind a meseírók, mind a meseértelmezők körében. Több tucat feldolgozása született eddig, de ilyen remekbe szabottal még nem találkoztam.) A helyzet- és jellemkomikum, a paródia és a sorstragédia, a szípkázó humor és a legkomolyabb beszédmód váltokozása olyan páratlanul izgalmas feszültséget teremt, amely sokadszori (fel)olvasásra sem tompul. Darvasi könnyeden és mégis meggyőzően köt össze két egymástól olyan távol eső fogalmat, mint a nagymamazabáló mesebeli farkas és a nagyon is reális tökfőzelék. A siker nem marad el: ettől kezdve mindent elhiszünk neki.

A féktelen tobzódás oldalai után a történet felgyorsulva és pillanatnyi szünet (lassulás, késleltetés) nélkül halad a végkifejlet felé. Kiderül, hogy volt valaha a bizurr-mizurr népnek egy Szakács király nevezetű uralkodója, aki egy bibircsókos boszorkány segítségével föltalálta a felejtő főzetet, és a Mindent Felejtő Mesébe csalta a számára nemkívánatos mesehősöket. Így taszította le a trónjáról Alfréd Böckelöki királyt is. A Mindent Felejtő Mesében a legszörnyűbb dolog történik meg az emberrel: semmi sem lesz többé fontos a számára. „*Ezért a Mindent Felejtő Mese egy kicsit olyan is, mint a halál*” – mondja Darvasi.

Kukta Gerozán mint Szakács király egyik kései leszármazottja rájön arra, hogy ükapja Varázsfakanalával a világ ura lehet, hiszen a Fakanál segítségével minden ellenálló személyt elküldhet a mindent felejtésbe. Amikor elérkezik Kavicsvár leigázásának napja, turistának álcázott főfővárosiak szállják meg a várost, és részletesen számba vesznek mindent, megszámlálnak, leltároznak, hogy „*véget vesznek az érzélgős kilengéseknek, a szentimentális szabálytalanságoknak, a felesleges érzéseknek*”. A végveszélybe került Kavicsvár lakói válaszul megalakítják a tökfőzelék szuperkommandót, és megkötik a tökfőzelék-szerződést, melynek lényege, hogy minden erejükkel és gondolatukkal egymást segítik. Ez azonban kevésnek bizonyul, s amikor már minden veszni látszik, és a főfővárosiak éppen szürkére kezdik festeni a várost, a kétségbeesés legmélyén Trapiti azt javasolja a csüggedt városlakóknak: *Trapitizünk!* És igaza van! Kiderül, hogy az elszürkítés, leigázás, leltárba vevés egyetlen hatásos elenszere, ha valamennyi városlakó azt teszi,

amihez a legnagyobb kedvet érez, vagy amit a legjobban szeret. Ezzel lehet zavarba hozni, megszegényíteni a pusztán a számok birodalmában otthonosan mozgó ellenfeleket, és elvenni önbizalmukat. A végső összecsapás Trapiti és Kukta Gerozán között zajlik, de Trapiti ellenfakanalával szemben a Varázsfakanál is tehetetlennek bizonyul. A népmesékben a varázsszereket mit sem érdekli a felhasználó morális énje, mindent megtesznek, bárki legyen is a gazdájuk. A Varázsfakanállal szemben Trapiti „trapiti-személyisége” arat győzelmet, jelezve, hogy a diktatúrával szemben a jószág is eredményes lehet. Az identitás-, hely-, emlék- és egymáskereséses krimi lezárásával végül mindenki az őt megillető helyre kerül.

Darvasi és Szijj esetében meg kell említeni még egy figyelemre méltó körülményt. Mindkét meseregény megtalálta a maga illusztrátort. A TRAPITI-t Németh György, a SZUROMBEREK KIRÁLYFI-t Roskó Gábor illusztrálta, s mindketten a legnagyobb odafigyeléssel helyezkedtek bele a mesék világába. Nagy bátorság manapság fekete-fehér illusztrációkkal mesekönyvet kiadni, pedig ezeknek az illusztrációknak legalább olyan fontos szerepük van a gyerekek életében, mint a jól megírt, didaxis nélküli meséknek.

Darvasi kitűnő meseregényt írt. Ez talán azért is sikerült neki, mert ő maga is nagyon komolyan veszi a mese műfaját. Trapiti meseelméleti fejtegetéseit az EGYIK MESÉBŐL A MÁSIKBA IS ÁT LEHET MENNI című fejezetben én amolyan ars poeticaként is olvastam: „*Trapitinek nem okoz különösebb gondot egy mese határának az átlépése. ...Minden mese egy birodalom. ...A mesék világa sokkal tágasabb és gazdagabb, mint az a világ, amelyben kitalálják őket. ...Én a mesékben otthon vagyok. ...Nem lehet egy mesébe csak úgy berontani, hogy kérem, itt vagyok, és helló. ...Én a lelkem mélyén tisztetem a meséket.*” (203–204.)

Az, aki ilyen tisztelettel tud beszélni a meséről, predestinálva van arra, hogy a legjobb meseírók között legyen a helye. Darvasi László a történet folytatását ígéri meseregénye utolsó mondatában. Ha sikerül megúsznia Szakács király felejtőfőzetét, és a folytatás írása közben is emlékezni fog imént idézett mondataira, ezt a helyet semmi nem fogja veszélyeztetni.

Boldizsár Ildikó